

דין צרורות

א. הצעת הסוגיה

גמ' וג': "... וכי קאמר רב פפא אתולדה דרגל, רגל הא אוקימנא חולדה דרגל כרגל, בחצי נזק צרורות דהלכתא גמירי לה. ואמאי קרי לה תולדה דרגל, לשלם מן העלייה. והא מיבעי בעי רבא דבעי רבא חצי נזק צרורות מגופו משלם או מן העלייה משלם. לרבא מיבעי ליה לרב פפא פשיטא ליה. לרבא דמיבעי ליה אמאי קרי לה תולדה דרגל לפוטרה ברה"ר. וכתב רש"י: "בחצי נזק צרורות שהיתה מהלכת והתיזה צרורות ברגליה ושברו את הכלים דקי"ל דהלכתא גמירי לה למשה מסיני דממונא הוא ולא קנס, ואע"ג דפלגא נזק של נגיחה הוי קנס כדאמרינן לקמן האי פלגא נזקא ממונא הוא והלכך לאו תולדה דקרבן הוא אלא דרגל דמכח רגל קאתו וכרגל לא הוי דרגל משלם נזק שלם והיינו דרב פפא".

ודברי רש"י אינם מובנים לכאורה דכתב דהלכתא דממונא הוא דהרי בפרק שני (י"ז) שנינו: אמר רבא בשלמא סומכוס קסבר כחו כגופו דמי אלא רבנן אי כגופו דמי כולה נזק בעי לשלם, ואי לאו כגופו דמי חצי נזק נמי לא לשלם. הדר אמר רבא לעולם כגופו דמי וחצי נזק צרורות הלכתא גמירי לה. א"כ מצד הסברא כחו כגופו היינו צרורות הן רגל לכל דבר אלא שהלכתא חדשה רק קולא של חצי נזק, וא"כ פשיטא דצרורות הן ממונא, דהן ממש רגל, והרי"ף אף הוא כתב כרש"י שהלכתא דממונא הוא.

כתב על זה הרא"ש בסימן א': "והא דקאמר הלכתא גמירי לה דממונא הוא כיוון דתולדה דרגל הוי להא לא בעי הלכתא דממילא ממונא הוא כיוון דתולדה דרגל הוי, ועיקר הלכה לחצי נזק גמירי אלא ה"ק דאע"ג דתולדה דרגל הוא וממונא הוי הלכה גמירי לה דלא משלם אלא חצי נזק". אמנם מפשט דברי רש"י והרי"ף לא משמע לכאורה, כך, וצ"ע.

והנה, מצינו מחלוקת בעניין חזיר הנובר באשפה דף יז. דהתוס' כתבו דהוי צרורות דשן ורש"י כתב דהוי צרורות דרגל, ויתר מכך כתב רש"י במפורש בדף י"ח: דאין צרורות בשן, דכאשר נהנתה והזיקה נפקא מכלל שן והוי צרורות (לעומת לישנא קמא ברש"י שאינו מסיק כמוהו דכה"ג הוי שן ללא דין צרורות דלא נאמר דין צרורות בשן ומשלם נזק שלם) ומשלם חצי נזק ולא מיקרי שן כלל. וזו לשונו שם: "...ונראה בעיני דכל גללים להנאתה הוא ואפ"ה לא תולדה דשן נינהו דשן היזיקא דגופא הוא והני צרורות נינהו...". וצריך ביאור מאי טעמא נפיק מאב שן הרי כל ההלכחא נאמרה רק לענין קולא של חצי נזק, וצ"ע.

והגמ' בדף י"ט: נסתפקה: "בעי רב אשי יש שנוי לצרורות לרביע נזק... וכו', ומשמע מלשון הגמ' דודאי דזה צרורות וכבר יש סיבה לחצי נזק והספק הוא אם השנוי ישפיע ויהיה חצי נזק או שאין שנוי לצרורות דלא מצינו תשלומין של פחות מחצי נזק וכן משמע מרש"י שכתב "מי הוי שינוי..." היינו שדקדק את לשון הגמרא שהספק על

השינוי ולא על הצרורות. והדבר צריך ביאור דלכאורה כיוון שהבהמה שינתה א"כ הוי תולדה דקרו והוא עצם שם המזיק שלה וא"כ כבר חייב רק חצי נזק ועל זה אין להסתפק כלל, דזהו דין פשוט של קרן אלא שיש להסתפק על ההילכתא של צרורות האם נאמרה רק לפחות מנזק שלם לחצי נזק ובצרורות דקרו לא יפחות וישלם חצי נזק, או דלמא נאמרה לפחות תמיד בחצי וישלם בצרורות דקרו רביעי נזק, וצ"ע.

ב. שיטת תוס' וסיעתם

הנה, יש להבין את דברי הגמ' מהו עניין כחו כגופו. אפשר להבין זאת בשני אופנים: (א) דכוונת הגמרא דכשאר הבהמה פועלת ע"י כחה הרי זה כאילו הבהמה עצמה היא המזיק אלא שעשתה זאת לא באופן ישיר אלא ע"י כוחה. לפי דרך זו דהבהמה היא המזיק, הפועל את פעולת ההיזק, ההתבוננות כדי להגדירה תהיה בבהמה עצמה. היינו האם לבהמה יש הנאה להיזיקה או כוונתה להזיק או שהיזיקה מצוי. ולפי זה פשוט דאפשר להבין דיש צרורות של רגל שן וקרן. ולדרך זו מבוארת שיטת התוס' דיש צרורות לשן. וכן שיטת התוס' שאנץ בדף ג': בעניין שינוי לצרורות דזהו צרורות דקרו. ובאה לידי ביטוי ברור שיטה זו בחידושי תלמיד הרשב"א והרא"ש: "...ובצרורות דשן כגון חזיר הנובר באשפה והתיז צרורות וכן בצרורות דקרו מועדת כתב הרב ר' יונה ז"ל דמשלם חצי נזק מן העלייה, ושל שן פטורים ברשות הרבים ושל קרן חייבין. והא דאוקימנא מילתא דרב פפא בתולדה דרגל חדא מיניהו דשכיחא טפי נקט...".

ולפי דרך זו, בהמה שהלכה כדרכה והתיזה צרורות הרי זה ודאי תולדה דרגל דהרי כוחה כגופה פירושו כאילו היזיקה בעצמה, וא"כ ודאי דזהו ממונא. ואכן התוס' שאנץ עצמו שכתב דיש צרורות לכולהו אבות, כתב לשיטתו: "דהלכתא גמירי לה דממונא הוא, לא גרסינן ברוב ספרים דממונא הוא". ואי גרסינן לה לא בעי ליה למימר שיהא הלכתא דממונא הוא ולא קאי הלכתא אלא אחצי נזק. וכן היא דעת הרא"ש המובאת לעיל.

נמצא ששיטתם של בעלי התוספות התוס' שאנץ, הרא"ש, וכן תלמיד הרשב"א שכוחו כגופו שהבהמה עצמה היא המזיק וזו סברא, וההלכתא רק לגרועי אתא לחצי נזק, וא"כ פשוט בצרורות דאורחיהו דהן תולדה דרגל ופשוט שהן ממונא, וכן לדרך זו יש צרורות לשן ולקרן.

ג. שיטת רש"י וסיעתו

אמנם יש להבין בדרך אחרת, דהגמ' הבינה דהמזיק היינו הכח עצמו, כח תעופת האבן. אלא שחקרה הגמ' האם הכח הזה הוא כח חדש דאז איש בור ולא שור בור, או דנימא דהכח הוא כח הבהמה, היינו דכח הבהמה שיצא ממנה נמצא בתוך תעופת האבן.

ולהתבוננות זו יש לומר באופן פשוט שאין גדרי פעולה זו כגדרי פעולת הבהמה, כיון שההסתכלות היא על הכח עצמו דהוא המזיק, וממילא לא שייכות ההגדרות של הנאה להיזיקו וכוונתו להזיק דכל אלה הגדרות בפעולת הבהמה עצמה ואנו אין דיננו אלא בכח ובו לא שייכים מושגים אלו, וממילא אין שייך כלל לומר דיש צרורות דשן או דקרו. ונראה שזו שיטת רש"י דאין צרורות דשן, דצרורות הן דין בכח דהוא המזיק ולא

הגוף עצמו, וכאשר הטילה גללים להנאתה כיוון דאלו צרוּרות דהן בכחה ולא בגופה הרי נפקא מדין שן דהיא גדרה בגוף הבהמה. וזו הרי ממש לשונו של רש"י, המובאת לעיל, אות באות: "... ואפ"ה לא תולדה דשן נינהו דשן היזקא דגופא הוא והני צרוּרות נינהו..."

לדרך זו אין לדון על כוונה להזיק. אמנם יש להבין שעניין שינוי שייך בהא, דהרי כאשר הבהמה בועטת בצרוּרות הרי תעופת האבן משונה דבאופן נורמלי צרוּרות לא עפים כלל, אלא כיוון שהבהמה שינתה ובעטה הרי שכל תעופת האבן הינה משונה. וזהו שדייקה הגמ' לרש"י דהשאלה אם יש שינוי לצרוּרות דאין כאן כלל ענין קרן דכוונתה להזיק דהא לא שייכא בכת, אלא דיש כאן עניין שינוי, ולכן לא נקטה הגמ' צרוּרות לשינוי, דזה, היה נכון אם היה כאן ודאי תולדה בקרן וכל השאלה היתה האם נאמרה הלכתא להקל לרביע נזק, וזה אינו דהרי פשוט דאין כאן כלל קרן אלא דין כחו שהוא דין צרוּרות, ובזה אין כלל להסתפק, דהרי כיוון שההיזק הוא בכח הרי הופקע מעניין קרן הוא עניין חדש של הזק הכח שהוא צרוּרות. אלא שבזה יש שאלה האם השינוי יגרום לרביע נזק או דלא פחתה התורה מתשלומי חצי נזק. אמנם יש להבין לדרך זו מדוע נחשבים צרוּרות תולדה דרגל כאף היזקה מצוי הוא, זו הגדרה אצל הבהמה. והנראה שדוקא הן הן הדברים המוכיחים את דברינו, דאדרבה מיושבים בזה דברי קדשו של רש"י בדף ג, דכתב דהוּו תולדה דרגל משום דאתיא מכח רגל. ובפשטות לשונו משמע, וכן מבואר באחרונים (עיין נחלת משה) דאין כוונתו שבא מכח היזק מצוי אלא שאתיא מכח ממשות הרגל, והוא שנתבאר, שאין לדון מצד תכונת הבהמה שהיזקה מצוי ואין סיבה להגדיר צרוּרות תולדה דרגל אלא משום שאתיא מכח רגל. ובאמת, לדרך זו מיושבת היטב שיטת הגמ' בעניין אבות ותולדות דכתב רש"י דתולדותיהן לאו כיוצא בהן היינו, ללא ישלם כלל ובהמשך הגמ' מבואר דרצתה הגמ' לומר דנשיכה תולדה דשן דלא כיוצא בה, היינו, דכיוון דאין הנאה להיזקה הרי חיובא דשן לא יהיה, אך בכ"ז שם שן עליה, דהרי הנשיכה בשן ואתיא מכח שן וזהו תולדותיהן דלאו כיוצא בהן (ועיין רבנו פרץ שם) וכן ס"ד דגמ' דרביצה תולדה דרגל, ואע"פ שאין היזקה מצוי וא"כ חיוב רגל לא יהיה בה, בכ"ז מקרי תולדה דרגל משום שאתיא מכח רגל, אלא שדחתה הגמ' משום שאין בנשיכה הנאה להיזקה, ואין ברביצה היזקו מצוי, ממילא יש כאן הגדרת קרן, שכוונתה להזיק ואין הנאה להזקו ואין היזקו מצוי. היינו דהבינה הגמ' דעניין תולדה דלא כיוצא בה, פרושו שאין לתולדה את דיני האב ובהו"א סברי שזה מפני שאין לתולדה את תכונת האב, אלא שמקרי תולדה משום שאתיא מכח החפצא של האב, היינו רגל או שן וכו'. והרי לפי המבואר ברש"י הרי זהו גופא, אכן מה שמצאה הגמ' דצרוּרות אין להם דין האב ולא את תכונת האב, ובאמת הסיבה שהם מתייחסים לאב הוא מפני שאתיא מכח החפצא של האב, וזה מה שכתב רש"י דמקרי תולדה דרגל "דמכח רגל קאתו". *נאכא על חזיר הנובר באשפה לא כתב רש"י שהם צרוּרות דרגל אלא כצרוּרות דרגל היינו שצרוּרות ברגל זה כאשר הצרוּרות הן מעשה הרגל]

ולפי"ז מבוארים היטב דברי רש"י, דהלכתא דממונא הם, דהרי המזיק אינו הבהמה עצמה אלא הכח הוא המזיק ולכן סד"א דזהו חדוש דין שיתחייב על הכח ויהיה קנסא אלא דזה גופא נאמר בהלכתא דיהיה ממונא. וזוהי גם שיטת הרי"ף דכתב דלהלכתא גמירי לה דממונא הוא.

ד. ביסוסים לשיטת רש"י מסוגיות מוקשות

א) יט. - "בעי מיניה רבי אבא בר ממל ואמרי לה ר' חייא בר אבא היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה אלא אם כן מנתזת ובעטה והתיזה והזיקה מהו כיוון דאי אפשר לה אורחיה הוא או דלמא השתא מיהא מחמת ביעוט קמנתזה צרורות, תיקו". ויש לבאר מה ספיקה של הגמ' דהרי כיוון שבעטה הרי התכוונה להזיק וא"כ ודאי דין קרן יש כאן ומה אכפת לנו שבין כה וכה היו נתזים הצרורות הרי דיני אבות נזיקין שנאמרו בשור הן מצד ההגדרה שאצל הבהמה: הנאה להיזקה - שן, וכוונתה להזיק - קרן, היזקה מצוי - רגל. ומצד זה הרי כאן זה ממש קרן. ועוד יש להבין מדוע הסתפקה הגמ' בצרורות משונים ולא במקרה רגיל משונה ללא צרורות, כגון במקרה של מקום צר שאם תלך בו ודאי ישברו הכלים ע"י הליכתה כדרכה. והיא בעטה בהם ללא שום הכרח בבעיטה או בכל מקרה אחר שהבהמה עשתה דבר משונה במצב כזה שבו גם בלי השינוי היתה ודאי מזיקה כדרכה. אמנם לדרכו של רש"י דהמזיק הוא הכח של הצרורות הרי שהשינוי הוא לא הגדרה בבהמה, אלא כיון שבעטה הבהמה הרי שתעופת האבן עצמה משונה, וכמבואר לעיל, ולכן נסתפקה הגמ' דווקא בצרורות, דבמקרה רגיל ודאי שבעיטה תהיה תולדה דקרן, דמה אכפת שאי אפשר לה א"כ תזיק דהרי סוף כל סוף אתיא מחמת בעיטה שמשונה אצל הבהמה, אך במקרה של צרורות כיון שאנו דנים על שינוי אצל תעופת האבן, הרי במקום שאי אפשר לה א"כ תתיי, א"כ איכא למימר שאין תעופת האבן משונה כלל במקום כזה ולכן יהיה דין של חצי נזק.

ב) "התיזה ברה"ר והזיקה ברה"ר מהו א"ל עקירה אין כאן הנחה יש כאן. (רש"י: בתמיה, כלומר פטור הואיל ועקירה הוי במקום פטור). איתביה היתה מהלכת בדרך והתיזה בין ברה"י בין ברה"ר חייב מאי לאו התיזה ברה"ר והזיקה ברה"ר, לא, התיזה ברה"ר והזיקה ברה"י. והאמרת עקירה אין כאן הנחה יש כאן. א"ל הדרי בי...וכו". והנה משמע מהה"א שכדי לחייב יש צורך הן בעקירה והן בהנחה אלא דכיון דעקירה אין כאן, לכן אין משמעות להנחה. וצריך ביאור מדוע יהיה צורך הן בעקירה והן בהנחה, דלכאורה סגי או במקום הבהמה - עקירה או במקום הנזק - הנחה. וכן צריכה ביאור מסקנת הגמ' דאזלינן רק בתר ההנחה ומחייבים דלכאורה מסתבר ליזל בתר מקום הבהמה שהיא המזיק.

ובמיוחד לדברי הרי"ף דסבירא ליה דטעמא דפטורה דבהמה הוא משום אורחיהו, הרי שטעם זה נאמר בבהמה המזיקה, וכיון שהבהמה הלכה כדרכה ברה"ר והזיקה כאורחיהו, א"כ מה טעם נחייב כאשר התיזה לרה"י והזיקה שם. והשלטי גבורים כתב דאין הכי נמי שלכן לא הביא הרי"ף סוגיא זו של עקירה ברה"ר והנחה ברה"י בהלכותיו.

אמנם נראה בפשטות לבאר לפי מה שבארנו בשיטת רש"י והרי"ף שהכח הוא המזיק וא"כ אנו צריכים להתבונן במקומו של הכח וכיון שפעולתו של הכח המזיק נמשכה בשתי רשויות א"כ ס"ד שנצטרך מקום חיובא בשניהם כדי לחייב. אמנם מסקנת הגמ' דאזלינן רק בתר הנחה משום שסוף כל סוף אע"פ שפעולת תעופת כח הצרורות המזיק נמשכה בין שתי רשויות הרי שבפועל הכח המזיק היזיק ברה"י.

והשלטי גבורים הביא מן הרא"ש שכתב דהרי"ף יפטור במקרה שהבהמה דרכה על עץ ארוך שמקצתו ברה"ר ומקצתו ברה"י, ודרסה עליו ברה"ר והזיקה ברה"י, וכתב שזהו

כמקרה של התיזה ברה"ר והזיקה ברה"י ושלכן הרי"ף לא הביא סוגיה זו. אמנם למבואר אין המקרים דומים כלל, דמקרה של עץ ארוך ודאי שהמזיק הוא הבהמה דאין כאן כח עצמאי בעץ הארוך ולכן ודאי שניזל בתר מקום הבהמה, אמנם בצרורות הכח המזיק הוא כח תעופת הצרורות ואזלינן בתר מקומו.

ה. הסבר תוס' על הסוגיות הנ"ל

אמנם צריך להבין כיצד בעלי התוס' יישבו זאת. ויתירה מזו משמע מהרא"ש עצמו שהבין שטעם הרי"ף באורחיהו לא עומד בסתירה לסוגיא הזאת, ולא כשלטי גיבורים, דאל"כ למה ליה לרא"ש לחדש מקרה של עץ ארוך, ודי היה לו להביא את המקרה הנזכר בגמ' של התיזה ברה"ר והזיקה ברה"י. ולכתוב שהרי"ף מפני טעמו לא הביא סוגיא זו. והנראה לבאר שעיקר טעמו של הרי"ף הוא לא מפני שכיון שהבהמה הזיקה כדרכה, זהו מעין אונס לבעלים אלא מפני שיש לבהמה רשות לילך ברה"ר וכל מה שבדרך הלוכה הרי הוא בכלל הרשות וכיון שפעולת ההזק נעשית בדרך הלוכה וכחלק ממנה ממילא כאילו יש רשות לפעול ההיזק. וכן מורה לשון הרמב"ם, פרק א' הלכה ח', וכן מורה לשון המהרש"ל ביש"ש. ולפי"ז יש לבאר שכאשר הבהמה הולכת ברשות הרבים ודורכת על עץ ארוך הרי הפעילות של הבהמה אכן ברה"ר וכאורחיהו והרי"ף יפטר. אמנם כאשר התיזה ברה"ר והזיקה ברה"י, אע"פ שלא סבירא ליה לתוס' שהמזיק הוא הכח וממילא ברה"י, אלא שהמזיק הוא הבהמה שברה"ר, בכ"ז מודים התוס' שפעולת ההיזק של הבהמה היא ע"י הכח, היינו המזיק היא הבהמה אבל פעולתה לא ברגלה בגופה אלא בכוחה, בכח תעופת הצרורות. נמצא שכיון שפעולת הכח היא ברה"י ושם אין רשות ממילא הפעולה שלא ברשות וחייב עליה. אמנם בהיזק הבהמה ע"י עץ ארוך הרי פעולת ההיזק היא של הבהמה עצמה הנמצאת ברה"ר ורק תוצאת הנזק היא ברה"י ולכן כתב הרא"ש דלדעת הרי"ף יפטר כיוון שאורחיהו בהכי.

ושתי דרכים אלו שכתבנו לחלק בין "עץ ארוך" לבין "התיזה" למרות סברת אורחיה, איתה לחיוביה בהתיזה ברה"ר והזיקה שברה"י מלבד שמשמע כך מן הרא"ש וכדכתבינו לעיל, גם הרמב"ם הביא את טעמו של הרי"ף דפטור דשן ורגל ברה"ר משום דאורחיהו ובכ"ז הביא את מסקנת הסוגיא לחייב בהתיזה ברה"ר והזיקה ברה"י, ודלא כשלטי גיבורים.

ג) בעיא מיניה ר' ירמיה מר' זירא היתה מהלכת ברה"ר (ובעטה) והתיזה והזיקה מהו, לקרן מדמינן ליה וחייבת או דלמא תולדה דרגל ופטורה, אמר ליה מסתברא תולדה דרגל הוא.

שתי גרסאות יש בבעיא זו. לגירסא הראשונה אין גורסין ובעטה, וא"כ עסקינן בצרורות דאורחיה דפשיטא דהן **תולדה** דרגל והספק הוא דלמא **מדמינן** לקרן ומדוייק לשון הגמ', דלגבי רגל נקטה תולדה ולגבי קרן מדמינן והסברא לדמות לקרן לעניין חיוב ברה"ר היא מפני שמצינו שדמתה כבר התורה צרורות לקרן לעניין שמשלם חצי נזק. וכן מבואר ברש"י לחד גירסא: "לקרן מדמינן ליה, הואיל וחייבת חצי נזק כקרן". אמנם ישנה גירסא אחרת דלפיה גורסים ובעטה, והיינו שעסקינן בצרורות משונים. וקשה תרתי על גירסא זו: ראשית מה הסברא של הצד שיהיה לה דין רגל ותהיה פטורה ברה"ר הרי אם הצרורות משונים הם תולדה של קרן. ועוד יותר מכך קשה שהגמ'

נקטה תולדה דרגל ולגבי קרן נקטה מדמינן, היינו שפשוט שזה תולדה דרגל וזה ממש הפוך מן הסברה.

והנה אף ברש"י יש גורסין ובעטה. וכן היא הגירסא ברש"י שברי"ף. [וכן גרסו ר"פ המבוא בשטמ"ק כותב דאין לגורסו מטעם זה]. אמנם לפי שהסברנו את רש"י לעיל יכול לגרוס זאת, דאע"פ שבעטה אין זה תולדה דקרן, ואנו הרי מתבוננים על הכח ובו לא שייך לדבר על קרו רגל וישן הרי אנו דנו, אלא כיון דאית מכח רגל מקרי תולדה דרגל וכמבואר לעיל, וא"כ אף כאשר הבהמה בעטה, כיון שהבעיטה נעשתה ברגל והצרות אתו מכח רגל הרי אלו צרות דרגל. וודאי תולדת רגל היא. ופטור רה"ר שנאמר בצרות הוא מפני שם רגל שעליהם שהוא בגלל שאתו מכח רגל, וא"כ אף כאשר הבהמה בעטה שייכי פטור דרה"ר, כי סוף כל סוף אף במקרה כזה זה ודאי תולדה דרגל. אמנם ספיקא של הגמ' היא מצד משונה ולא מצד כוונה להזיק) בכל דבר שהוא משונה נאמרו בו דינים של חצי נזק וחיוב ברה"ר, וכמו שהסתפקה הגמ' לעיל בצרות ע"י שינוי אף על פי שהם ודאי תולדה דרגל, לגירסא זו, שיהיה בהם שינוי לרבע נזק דהוא מפרשת משונה שנתחדשה בפרשת קרן, היינו ששינוי שנלמד מקרן שייך גם בדבר שהוא תולדת רגל, וכאילו זו רגל משונה. וכן כאן נסתפקה הגמ' מצד ענין משונה שדלמא בגללו יהיה חיוב ברה"ר וזהו שנקטה בגמ' "דלמא לקרן מדמינן לה" היינו דאע"פ שהוא ודאי תולדה דרגל ולא קרן, בכ"ז מדמינן קרן מצד המשונה ודיניה שנתחדשה בקרן.

לסכומם של דברים נמצא לדרך זו, שיטת רש"י והרי"ף, שהמזיק הוא הכח שבצרות אלא שנתחדש שכח זה הוא כגוף הבהמה ולפי"ז לא שייכי ההגדרות של הנאה להזיקו כוונתו להזיק והזיקו מצוי, וכיון דאתיא מכח רגל מקרי תולדה של רגל, ונ"מ לדרך זו לגירסא אחת שצרות משונים נסתפקה הגמ' שיהיו פטורים ברה"ר.

ו. דין צרות לגבי כופר

והנה שינוי בגמ' בפרק רביעי (דף מ"ד.) לגבי שור שדחף כותל והרג את האדם שאלה הגמרא: "ואכתי צרות נינהו" ותירצה: "אמר רב מרי בריה דרב כהנא דקאזיל מיניה מיניה".

ורש"י כתב בביאור קושית הגמ': "ואכתי צרות נינהו ואין כופר כתוב אלא בנגיחה דהוי גופו ממש". הנה לכאורה ביאור זה תלוי במחלוקת בהבנת צרות בין רש"י לתוס', דלשיטת רש"י הרי המזיק הוא הכח שבצרות אלא שנתחדש כוחו כגופו, ולפיכך מובן דכיון הכתוב בתורה בפרשת כופר כי יגח היינו נגיחת שור בגופו ממש, ואילו בצרות אין גופו ממש מזיק אלא כוחו, אלא שלענין חיובא בצרות בניזיקין חשיבא כחו כגופו, וא"כ אתי שפיר קושיית הגמ'. אמנם לדרכם של התוס' הרי מה שנתחדש בכוחו כגופו הוא שכפי שהבהמה נחשבת בעצמה למזיק כאשר מזיקה בגופה, כן היא עצמה נחשבת למזיק כאשר מזיקה בכוחה. ודעת בעלי התוס' ד"ה לפיכך דזאת הסיקה הגמ' מסברא, וא"כ אע"פ שבתורה כתיב כי יגח בפרשת נזיקין דקרן, דמשמע בגוף, בכ"ז פשיטא ליה לגמ' מסברא שאף צרות בכלל לחיובי בכלל דיני קרן, אלא שההלכתא רק הקלה לחד צד בבעיא דגמ' לרביע נזק.

וא"כ מה אכפת שכתוב כי יגח בפרשת כופר, דמאי שנא מפרשת נזיקין שאף שם כתוב כי יגח, ובכ"ז אמרינן מסברא שאף צרות נחשבים לכי יגח, ועוד ניזיל בתר הסברא

שהבהמה עצמה נחשבת למזיק וא"כ מתקיים כי יגח. וגמ' זו ראייה לשיטת רש"י וקושיא לשיטת התוס'.

וברוך ד' שזיכנו ומצאנו בחידושי תלמיד הרשב"א והרא"ש שאף הוא אזיל בשיטת בעלי התוס' שעמד בזה בשם הרא"ש, שאף הוא אזיל בשיטה זו כמבואר לעיל. וזו לשונו:

"ואקשינן והא צרורות נינהו פירש"י ז"ל וכוחו הוא דלא כתיב כופר אלא בנגיחה ממש דהוי גופו ולא כוחו ואין זה מחזור למורי הרא"ש נ"ר, דהא כוחו כגופו דמי ואי לאו דאתי' הלכתא למשה מסיני וגרעה צרורות לפלגא נזק שלם הוה משלם דרגל ממש נינהו, אלא ה"פ והא צרורות נינהו ולא מיחייב אלא חצי כופר ושמואל כופר שלם מיחייב ליה מדלא קאמר דחייב בחצי כופר... עכ"ל הטהור.

ז. פירוש המושג דאזיל מיניה מיניה

גמ' יז: "בעי רבא דרסה על כלי ולא שברתו ונתגלגל למקום אחר ונשבר מהו בתר מעיקרא וגופיה הוא אזלינא או בתר תבר מנא אזלינא וצרורות נינהו. תפשוט ליה מדרבה דאמר רבה זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל פטור דאמרין ליה מנא תבירא תבר. לרבה פשיטא ליה לרבא מיבעי ליה... ת"ש תרנגולין שהיו מחטטין בחבל דלי ונפסק החבל ונשבר הדלי משלמין נזק שלם שמע מינה בתר מעיקרא אזלינן תרגמא אחבל והא חבל משונה הוא דמאוס בלישה והא נשבר כלי קתני... ש"מ בתר מעיקרא אזלינן. אמר רב ביבי בר אבבי דקאזיל מיניה מיניה.

והנה הרי"ף הביא הא דרבה דזרק מראש הגג ופטור. והיינו לכאורה, דפשטינן דבתר מעיקרא אזלינן ובכ"ז הביא הא דאוקמי רב ביבי בר אבבי דקאזיל מיניה מיניה. והיינו לכאורה למה דרצתה הגמ' לומר דאין הוכחה דאזלינן בתר מעיקרא, דמצינן למימר דאזלינן בתר חבר מנא ובכ"ז במקרה של תרנגולין שחטטו חייב נזק שלם משום דקאזיל מיניה מיניה וכדכתב רש"י: "דקאזיל דלי מיניה מיניה דתרנגול ולא נשבר ע"י גלגול למקום אחר אלא הוא דוחפו כל שעה ובשעת השבירה נמי". וכבר עמדו בזה הראשונים, ויעוין מה שכתבו בזה הרז"ה והרמב"ן.

והרמב"ם הביא הא דרב ביבי בר אבבי בפרק ב' הלכה י"ד, וז"ל: "היו מחטטין בחבל דלי ונפסק החבל ונשבר הדלי משלמין נזק שלם והוא שנתגלגל הכלי מחמתן עד שנפל ונשבר... עכ"ל ולכאורה מסקנת הגמ' דבתר מעיקרא אזלינן וכדמקשינן לרי"ף, וכבר העיר שם הלח"מ שהרמב"ם אזיל בשיטת הרי"ף. והנה, הביטוי דקא אזיל מיניה מיניה מופיע בש"ס בענין דומה שלשה פעמים. הפעם הראשונה היא גמרתנו בענין תרנגולין. הגמ' השניה היא לקמן בדף מ"ד. דשנינו שם: "שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם... פטור" ובגמ': "אמר שמואל פטור ממיתה וחייב בכופר... ואמאי הא תם הוא במועד להתחכך על בני אדם בכתלים... ואכתי צרורות נינהו אמר רב מרי בריה דרב כהנא דקאזיל מיניה מיניה" וברמב"ם פרק י' מהלכות נזקי ממון הלכה י"ט כתב, וז"ל: "...או שהיה מועד להתחכך בכתלים ומפילן על בני אדם ונתחכך בכותל להנאתו ונפל על האדם ומת מחמת חכוכו השור פטור ממיתה לפי שלא נתכוון להמית והבעלים חייבין בכופר שהרי זה מועד... להפיל עליהם הכתלים..." והנה לכאורה לא כתב הרמב"ם דקא אזיל מיניה מיניה. וכבר העיר על זה בלח"מ שם וז"ל: "בפרק שור שנגח ד' וה' הקשו ואכתי צרורות נינהו ופירש רש"י ואין כופר כתוב אלא בנגיחה דהוי גופו

ממש ותירצו דקא אזיל מיניה מיניה ופי' רש"י ז"ל מיניה מיניה ע"י דחיפתו וגלגולו כל שעה עד שמפילו עליו, ע"כ. וקשה על רבנו ז"ל למה לא הזכיר מזה כלל, ואי כללו במה שכתב מחמת חכוכו הרבה סתם הדברים יותר מדאי" עכ"ל.

והמקום השלישי בו נזכר הביטוי דקא אזיל מיניה מיניה הוא במסכת ע"ז וזו לשון הסוגיא שם: "אמר רב אשי כל שבזב טמא בעובד כוכבים עושה יין נסך כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך. איתיביה רב הונא לרב אשי נטל את החבית וזרקה בחמתו לבור זה היה מעשה בבית שאן והכשירו. בחמתו - אין, שלא בחמתו - לא, (רש"י: "אלמא זרק העובד כוכבים עושה יין נסך. ואלו זב שזרק חפץ בכלי לא טימאו) התם דקאזיל מיניה מיניה. (רש"י: "שהולך ומתגלגל הכלי כל שעה ע"י שמגלגלו ומורידו לבור הלכך שלא בחמתו לא דחיישינן דלמא נגע"). והרי"ף לא הביא את דקאזיל מיניה מיניה. והרמב"ם ז"ל כתב בפר' י"ב מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט', וז"ל: "גוי...שנטל חבית וזרקה בחמתו לבור הרי זה מותר בהנייה בלבד. וכתב שם הראב"ד וז"ל: "א"א זה שבוש שהרי אם זרקה בחמתו אפילו אזיל מיניה מיניה מותר בשתייה ואם זרקה ממש אפילו שלא בחמתו מותר בשתייה". והיינו דהשיג הראב"ד דהגמ' אוקמי בקאזיל מיניה מיניה וא"ת ההיתר בחמתו הוא אפילו בקאזיל מיניה מיניה ולאידך גיסא האסור בלא חמתו הוא דווקא בקאזיל מיניה מיניה. וא"כ הרי"ף והרמב"ם השמיטו את מסקנת הגמ', דהחילוק בין חמתו ללא חמתו הוא בקאזיל מיניה מיניה. [עוד משיג הראב"ד דהגמ' כוונתה לא להנאה אלא לשתייה וכבר דנו בענין זה הראשונים והאחרונים ואין זה שייך לעניננו].

והנראה לעניות דעתי בכל זה, שהרמב"ם במקומות האלה לא השמיט כלום אלא מה שכתב זהו בדיוק פירוש המלים דקא אזיל מיניה מיניה. היינו דיש חלוק לרמב"ם בין מקרה של זריקה שדבר עף כתוצאה מכח התעופה שהגברא שם בחפצא, לבין מקרה שהאדם אוחז חפצא בידו ופותח את ידו והחפצא נופל דאין כאן בכלל כח של הגברא שהושם בחפצא, אלא שהחפץ נופל ממילא. וביאור החילוק הוא שכאשר אדם זורק חפצא הרי שכוחו עובר כביכול אל החפצא ועתה יש לחפצא כח משלו שהוא אמנם כח הגברא הנמצא בחפצא ומעיפו. אמנם במקרה שאדם שומט חפצא מידו הרי אין כאן כלל "כח עצמאי" כביכול לחפצא שמובילו אלא כל נפילתו רק בגלל שמיטת הגברא אותו וכל נפילתו נעשית ממילא, מכח שמיטה זו. וזהו בדיוק פירוש המלים דקאזיל מיניה מיניה, היינו שאין כאן כח עצמי אלא זהו ממש גופו של הגברא שעושה את מעשה הפלת החפצא.

וזה שאמרה הגמ' בכל שלושת המקומות האלה שצורות זה דווקא בזריקה שיש כאן כח חדש בחפצא והוא המזיק ובו התחדש דין צרורות. אך כאשר שומטו מידו דקא אזיל מיניה מיניה, אין כאן כח מזיק חדש, אלא המזיק הוא האדם עצמו ואין כאן כלל עניין צרורות. ולעניות דעתי הדבר כתוב אות באות בלשונו הטהורה של הרמב"ם ז"ל, דהרי זו לשונו לגבי חוט והתנגולין: "...והוא שנתגלגל הדלי מחמתן עד שנפל ונשבר..." הרי ברור שפתיו מללו שלא נתגלגל מחמתן עד שנשבר כפירוש רש"י, אלא עד שנפל ונשבר, היינו שגלגלו עד שהדבר נפל ורק אז אחרי נפילתו על הקרקע נשבר, והרי באופן פשוט הביא כאן הרמב"ם את עניין והוא דקאזיל מיניה מיניה שבגמ' כמו שהבינו האחרונים, וזה תרגום הביטוי לדעתו. וממילא פשוט שגם בעניין כופר הקשתה הגמ' שאלו צרורות ותירצה הגמ' שאין אלו צרורות דהרי אין כאן זריקה אלא נפילת הכותל. וממילא נפילת הכותל עצמו הוא הפירוש המדויק של דקאזיל מיניה מיניה,

והרמב"ם הביאו וכן מבוארים בפשטות דברי הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות שזריקה לבור אין בה שום עניין של צרורות, ואע"פ שיש כאן לכאורה זריקה, הרי ודאי שאין זה משונה כלל, דהרי אם היה שומטו סתם לתוך הבור לא היה כאן דין צרורות כלל, דכל תעופתו מגוף הגברא והוא המזיק, וא"כ מה אכפת שזרקו, הלא גם ללא הזריקה בחיתו היה נופל, וא"כ לא מעלה ולא מורידה הזריקה כלום וכל דין צרורות לא נאמר כאשר הזריקה מלמעלה למטה אלא רק כאשר הזריקה לצדדים דאז - תועפת הדבר מכח התעופה שבאבן שהוא המזיק.

וא"כ הביאו הרי"ף והרמב"ם את קאזיל מיניה מיניה דזה גופא מה שכתבו שזרקו לבור וכתוב דמותר בהנאה, היא היא מסקנת הגמ' דעסקינן בקאזיל מיניה מיניה שאז חלקה הברייתא בין בחמתו לשלא בחמתו. והנה, לפי דרכנו בהבנת דקא קאזיל מיניה מיניה לדעת הרי"ף והרמב"ם, יש לתרץ בפשטות את קושית הראשונים והאחרונים על הא דהביאו הרי"ף והרמב"ם עניין דקא אזיל מיניה מיניה בתרנגולין למרות שפשטינו, לכאורה, בגמ' דאזלינן בתר מעיקרא.

דהנה לפי מה שבארנו הרי בזרק כלי מראש הגג זהו בדיוק המצב של קאזיל מיניה מיניה ואין כאן כלל עניין צרורות שהוא כח חדש ואז הספק האם בתר מעיקרא, דהרי הכח המזיק אינו הכח של הגברא שנמצא בחפצא, אלא כח הגברא עצמו מזיק וממילא פעולת המזיק נעשתה ברגע הזריקה עצמו וודאי דבחר מעיקרא אזלינן, ואין לומר דסוף כל סוף תפשוט דאזלינן בתר מעיקרא מהא דהראשון חייב בזרק מראש הגג דשם מעשה השבירה כבר נעשה בפועל אע"פ שהכלי עדין לא שבור דמעשה השבירה נחשב לרגע הזריקה ולכן נחשב ששברו הוא אמנם במגלגל כלי אפשר לומר שמעשה השבירה עדיין לא נעשה בשעת הזריקה אלא רגע מעשה השבירה הוא רגע פעולת הכח וא"כ נימא דאלו צרורות, והיינו דהספק של הגמ' במגלגל כלי לא היה האם החפצא של הכלי נחשב כבר לשבור מעיקרא וכפי שמשמע מלשון הרא"ש, עיי"ש, אלא הבעיה היא מהו מעשה השבירה, גלגול הכלי ע"י האדם מעיקרא או ע"י הכח בסוף.

ולכן אין לפשוט כלל מזורק כלי מראש הגג להא דרבא דדווקא אז אנו מסתפקים, ולכן אי אפשר אף לפשוט מתרנגולין המחטטין דשם הרי גלגלו כל הזמן, ולבסוף דנפל זה ודאי נחשב לתרנגולין עצמן דזהו קאזיל מיניה מיניה וא"כ לא תפשוט כלום. ונמצא דכלל לא נפשט לגמ' הספק של רבא בעניין זרק כלי האם בתר מעיקרא או בתר תבר מנא. וממילא מבואר שהרי"ף והרמב"ם השמיטו לספק ולא הביאוהו כלל בהלכותיהם, דבר שכבר התעוררו בו האחרונים, דודאי מספק אזלינן לקולא ושניהם פטורים, וכן מובן שלא הביא הרמב"ם הא דרבא דזרק כלי מראש הגג דבזה אין כלל ספק דהרי זהו עניין קאזיל מיניה מיניה ואין כאן שום ענין צרורות. ואשר לזה הביאו הרי"ף והרמב"ם עניין קאזיל מיניה מיניה בהא דתרנגולין דאי לאו הכי הרי לא נפשט הספק ואזלינן לקולא והיה משלם רק חצי נזק. ועניין זה של ביאור המושג דקאזיל מיניה מיניה לדעת הרמב"ם והרי"ף מדוייק בלשון הרמב"ם ולפלא בעיני שלא מצאתי באחרונים שעמדו בזה, ועיין [ואחרי כן ראיתי באבי עזרי שעמד בדיוק לשונו של הרמב"ם, אמנם ביאר שם בדרך אחרת, עיי"ש].